

MORGENBLADET

Reiseskildringenes stillferdige gudfar

Få har reist så mye, og enda færre har skrevet så godt om det som briteren Norman Lewis. Han var samtidig med Graham Greene, men fortsatte å inspirere nye reisende stjerner som William Dalrymple, Colin Thubron og Nicholas Shakespeare. Da han døde i fjor, 95 år gammel, var det allikevel uten å ha opplevd det store gjennombruddet.

Giertsen, Fredrik

Norman Lewis ble født utenfor London i 1908, og hans første ordentlige reise tok ham til havet utenfor Yemen i 1937. Han var da britisk spion, og yemenittene slapp ham klokkelig nok ikke i land. Hans karriere som etterretningsoffiser tok aldri helt av, men han fikk oppleve Nord-Afrika og den allierte landgangen på Sicilia i 1943. Lewis innrømmet noe skamfullt at han nøt hvert minutt av sitt virke under krigen.

Lewis' første ekteskap var med en halvt siciliansk kvinne han traff i London. De ble senere skilt i Mexico, men hans vennskap med den mafiøse svigerfaren varte, og Sicilia ble en livslang fascinasjon. I 1964 utga han en bok som på den tiden var den uovertruffent beste om mafiaen på høyden av sin makt, den meget spennende boken *The Honoured Society*.

I hele 1944 oppholdt Lewis seg i Napoli, en by som opplevde stor nød mot slutten av krigen. Dette resulterte i en av hans beste bøker: *Naples '44* (1978), som slutter med at han får vite at hans neste oppdrag blir å repatriere 3 000 russiske krigsfanger. Russiske offiserer venter på dem med tog i en havneby i Iran, og en kollega av Lewis bemerket kaldt at han regner med at fangene vil bli skutt. Denne ferden, som forfatteren typisk nok bruker til å bli kjent med fangene, kommer han tilbake til i sine selvbiografier. Det er karakteristisk for hans bøker at de henger sammen på denne måten.

Selvbiografisk sjanger. Reiseskildringer er jo selvbiografiske av natur, men for Lewis gjelder dette særlig *I Came, I Saw* (først utgitt som *Jackdaw Cake* i 1985) og *The World the World* (1996). Her skrev han utførlig om oppveksten med spiritistiske foreldre i Enfield nord for London og med halvgale kristne tanter i Wales. Naturlig nok ble Lewis aldri religiøs.

Som voksen bodde og skrev han i Spania og Italia, og dette danner rammen rundt disse to bøkene, som ellers har stoff fra mange av hans favorittsteder. Tiden i Spania, nærmere bestemt i fiskerlandsbyen Forol utenfor Barcelona og på Ibiza, førte blant annet til boken *Voices of the Old Sea* (1984). Forholdene på Ibiza på den tiden var nokså ulike de nåværende. Mange av innbyggerne var muslimer, og stedet var ikke akkurat noen party-øy. Blant annet opplevde Lewis at nabokona drepte sin mann ved å kaste en

dynamittgubbe ned i en brønn ektefallen oppholdt seg i. Senere bodde Lewis med sin andre kone og barn utenfor Roma, i hans favorittland Italia.

I disse bøkene viser Lewis at han kan skrive interessant om absolutt alt. Slik blir han som en god venn, for hvilken gave kan være større enn evnen til å se det humoristiske også i kjedsomheten? I motsetning til så mange senere berømtheter i sjangeren hans, så er Lewis aldri påtrengende til stede i sine bøker: han er som en «jeg-er-ditt-kamera, døm-selv»-forteller. Å bli med Lewis ut i verden er aldri en heseblesende ferd hit og dit, for han likte seg godt der han var. Han uttalte sent i livet at det kun var to steder på kloden han ikke trivdes – California og Tahiti.

Suksess på begge sider av Jernteppet. I tillegg til sine to selvbiografier fikk Lewis utgitt et drøyt dusin reiseskildringer og like mange romaner. Romanene må trolig rangeres som noe svakere, men flere av dem er likevel interessante. I *The Sicilian Specialist* (1975) var han tidlig ute med konspirasjonsteorier i forbindelse med drapet på John F. Kennedy. Og denne romanen oppnådde det spesielle å bli bestselger både i USA og Sovjetunionen. Hans mest anerkjente roman, *The Volcanoes Above Us* (1957), handlet om maya-indianerne og solgte seks millioner eksemplarer i Sovjet. Lewis fikk ikke penger fra Moskva for dette, men ble invitert på besøk med fri reise hvor som helst og en dacha ved Svartehavet.

Han skrev også utallige avisartikler, og mest stolt var han av én om massakrering av indianerne i Amazonas-jungelen. Han avdekket som førstemann hvordan det å brenne jungelen for biff var ren business, og at det ofte ble gjort bare for å jage indianere. Artikkelen ble publisert i *Sunday Times* i 1968 og resulterte i at lovgivningen i Brasil ble endret.

Lewis var sjelden moralistisk dømmende, men han ble ingen stor beundrer av misjonærer generelt, som beskrevet i *The Missionaries from Latin-America* (1988). I Vietnam traff han en ensom fransk misjonær som hadde oppnådd én eneste konvertitt, og som hadde fått oversatt de viktigste deler av den hellige skrift til det lokale språk. Disse språkene inneholdt imidlertid ikke helt de samme begrepene, og «God is love» var blitt til ekvivalenten av «the mighty spirit is not angry». Trilogi fra Sørøst-Asia. Lewis er i dag mest kjent for sine tre bøker fra Sørøst-Asia: *A Dragon Apparent* (1951), *Golden Earth* (1952) og *A Goddess in the Stones* (1991), fra henholdsvis Indokina, Burma og India. De er ikke blant Lewis' beste, men den første inspirerte blant andre Graham Greene til å bli interessert i Vietnam, og var en klassiker blant de senere krigskorrespondenter. Lewis skrev lakonisk og profetisk: «One could understand what an aid to untroubled killing the bombing plane must be». De er fra reiser på 50- og 60-tallet, i en tid da Lewis særlig var i Indonesia og Latin-Amerika. På Cuba traff han en aldrende Hemingway med et altfor stort glass konjakk på nattbordet, og Lewis skriver at han var glad han selv aldri ble særlig berømt.

Det er lettere å ramse opp de stedene Norman Lewis ikke har vært. Så vidt meg bekjent, besøkte han aldri verken Sør-Afrika, Canada, Australia eller Skandinavia, og han var lite kjent i Nord-England. En

får allikevel en følelse av at Lewis nærmest har opplevd alt, selv om han verken var noen fjellklatrer eller strikkhopper. Han gjorde typisk nok heller ikke noe nummer av å bli beskytt på elvebåten i Burma. I samme land opplevde denne stillferdige gentlemannen en gang å få tips av en taxisjåfør. Han uttalte en gang at han foretrakk politistater med masse mosquitoer.

Den lykkelige maurtuen. Hans essaysamling *The Happy Ant Heap* (1998) oppsummerer på et vis hans liv og talent, skjønt det nok er når han virkelig går i dybden med ett tema at han er best. Første kapittel er igjen en beskrivelse av det hendelsesløse livet i hans barndoms Enfield, som bare en intelligent humorist og stor ordkunstner kan gjøre leseverdige. Kanskje var det kjedsommeligheten og den religiøse fundamentalismen i Enfield, samt krigsårenes adrenalin, som gjorde ham til tidenes globetrotter? *The Happy Ant Heap* inneholder fortellinger fra landgangen i Salerno i 1943 og et senere oppdrag som fangevokter i Østerrike, samt beretninger fra Burma, Liberia, Yemen, Cuba og Nicaragua. I et annet kapittel fra en liten gresk øy gjenfinder han trikset med å kvitte seg med ektefeller i dype brønner. Han reiser over for å undersøke, og snakker med øyas eneste politimann hvis jobb altså inkluderer stadig å titte ned i stedets hundre brønner for å se etter husbonder som konene påstår har utvandret til Argentina. Lewis forteller videre fra en gjensitt i sin lille spanske bakevje Farol i 1984, om hvordan turismen har forandret landsbyen. Han likte sin vodka (med presset sitron), så det var ikke av pietistiske grunner han ble betenkt – han hadde bare altfor mange ganger sett at fremskritt ikke betydde fremgang. Kanskje er den groteske historien om hvordan texanske protestanter turet frem med lokalbefolkningen i en dal i Irian Jaya, som var blitt oppdaget fra fly i først 1938, et godt eksempel på hva han ville med sine bøker? Bokas «maurtue» er Kerala i India. Det er en aldrende Lewis som plutselig har fattet interesse for denne delstaten som er så tett befolket, og han skriver fornøyd at han aner en viss orden i kaoset. Lewis er presis og respektfull: «In India, religious observance and discreet fun mingle easily, and most of those who visit temples enter the presence of their gods in holiday spirit».

Forfatterens forfatter. Det er særlig tre gode grunner til å like Norman Lewis: han var en trollmann med det engelske språk, og mer henfallen til humor enn nostalgi; han besøkte praktisk talt hele kloden; og han reiste på et gunstigst mulig tidspunkt: mens stedene fremdeles var autentiske, så han slapp å søke forgjeves etter noe som var forbi – og ofte når de nettopp var blitt tilgjengelige. Han drog alene og før alle oss andre, så han trengte aldri å sammenligne seg med andre reisende og kalle dem dårligere enn ham selv. I en tid da utsendte reiseskildrere albuer seg frem for å komme først, er det godt å lese en som fikk besøke så mange steder før de begynte å få fellestrekk. Han hadde ingen formell utdanning, men i sitt hjerte var han antropolog og derfor spesielt interessert i urbefolkningen. Norman Lewis var et språklig geni (han snakket fransk, spansk, arabisk, russisk, italiensk og tysk) som lett kom i kontakt med alle

typer mennesker, og han glemte intet han hadde sett. Han var selv en beskjeden mann som ikke vakte oppsikt (med andre ord: den perfekte spion). Dette, samt at han ofte ble karakterisert som en «writer's writer», kan forklare noe av hans manglende kommersielle suksess. Lewis var forresten ikke bare produktiv med pennen: han var gift tre ganger og etterlot seg seks barn. Men han kan ikke ha vært noen utpreget familiefar, for han lengtet aldri hjem.

Det er vanskelig å trekke frem enkeltsetninger som viser hvor god forfatter han var, men det er blitt sagt at å lese hans bøker er som å spise kirsebær: hver setning er så behagelig at den fungerer som en appetittvekker for den neste. Og dette er sikkert: han reiste adskillig mer og løy adskillig mindre enn Marco Polo, og han skrev selvfølgelig mye, mye bedre.

Publisert 27. februar 2004